

ХУДОЖЕСТВЕНАТА ДЕФОРМАЦИЯ В ДЕТСКОТО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ТВОРЧЕСТВО

Димитър И. Балкански

ART DISTORTION FINE ART IN CHILDREN

Dimitar I. Balkanski

ABSTRACT: *As a kind of element of creative expression deflection children's creativity cannot be explained solely linked to the low level of creative abilities of children. Markedly manifest emotional child in the process of displaying, creating favorable conditions for intensification of children's fantasy and imagination. For certain images and details that have significance for child story, it uses freely and skillfully different expressions to detect embedded in his work shaped information. For non-essential elements according to him the object using the same means of expression, showing clumsy pictorial approach.*

KEY WORDS: *art deformation, children's fine art.*

Изследването е финансирано по проект № РД-08-84/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски”.

Една от основните видове дейности в системата на художественото възпитание на децата в детската градина е изобразителната дейност, която има голямо значение за всестранното изграждане на детската личност. Изобразителната дейност е закономерно явление в детското развитие, което е свързано със степента на формиране на познавателните психични процеси, емоционалната отзивчивост и творческата активност на детето при усвояването и опознаването на реалния свят, на неговото художествено, естетическо и нравствено възприемане. “Своеобразието на детската изобразителна дейност се изразява в това, че детето не владее изобразителните средства, с които разполага съвременната култура, като степента и времето за това усвояване зависят от общите условия на обучението и възпитанието и ръководството на изобразителната дейност от възрастните”[4 : 10].

В обучението по изобразителни дейности в детската градина, особено значение придобиват способите (*стилизация, асоциации, преструктуриране, одухотворяване, метаморфоза, аглутинация, хиперболизация, деформация*) за изграждане на изобразително-творчески способности у подрастващите, за развитие на тяхното въображение, за обогатяване на образите им представи, комбинативно и вариативно мислене.

Един от тези способности – **деформацията** (лат. deformation – разкривяване) в изобразителното изкуство се дефинира като съзнателни изменения, отклоняващи изображението на обекта от неговите естествени пропорции. Терминът „художествена деформация” има различен смисъл по отношение на изразителността на детското творчество и художествената изразителност в произведенията на изобразителното изкуство.

Деформацията в изобразителното творчество е свързана с възможността художникът съзнателно да измени реалната форма, действителните цветове, естествените пропорции и конструкция на изображенията, с цел да се постигне по-богата изразителност, художествено-естетическо въздействие и по-убедително да се разкрие замисъла на творбата. За разлика, при детската изобразителна дейност деформацията се свързва предимно със степента на овладяване на изобразителните умения и възможности за изграждане на конкретни образи.

Детското творчество притежава две основни характеристики – *изобразителна грамотност и художествена изразителност*. Изобразителната грамотност се свързва в познание на различни изобразителни способности, докато художествената изразителност се свързва

с индивидуалния усет и субективно отношение на детето към изобразителната дейност. Изразителността е свързана до голяма степен с отношението и оценката, с личното предпочитание на детето към темата, сюжета и посланието на неговото изобразително творчество. Тя е своеобразно отражение в художественообразна форма на индивидуалното виждане на детето, на неговите впечатления и преживявания.

Определено в творбите на децата от предучилищна възраст художествената изразителност е водеща и това лесно може да се обясни с повишената емоционалност и чувствителност на детските възприятия. В много от творбите на децата се наблюдава пестеливост и лаконизъм, като се акцентува на основното, главното, хиперболизиране на важните детайли с цел да се покаже това, което е характерно и типично. Желанието за искреност и спонтанност в отразяване на образите и техните взаимовръзки от децата води до деформирането им.

“Участието на деформацията в детското творчество е не по-малко често срещано от другите елементи на художествената изразителност (проявен усет за ритъм, равновесие, симетрия, умение да се подчертае композиционният център, предаване на характерна поза или движение, умение да се използват цветовете като изразно средство)” [1 : 187].

Децата проявяват неосъзната деформация в своето творчество, в изображенията които създават. В изобразителната им дейност се забелязва характерна деформация по отношение на формата, конструкцията, пропорциите и цветовете на изобразените обекти. Децата прибегват до нецеленасочени изменения на структурите на обектите, нарушаване на видимото и естественото съотношение между изобразителните елементи, употреба на условни цветове. Те прибегват до деформация, стремейки се да постигнат по-голяма изразителност, да подчертаят най-значимия за тях образ или композиционен елемент. Характерните за този възрастов период на децата деформации, придават неповторимост на изображенията, те са своеобразни ценни качества на детските изобразителни прояви.

Като своеобразен елемент на творческа изява деформацията в детското творчество не може да се обясни и обвързва единствено с ниската степен на изобразителните възможности на децата. Подчертано изявеното емоционално отношение на детето към процеса на изобразяването, създава благоприятни условия за активизиране на детската фантазия и въображение. За определени образи и детайли, които имат за детето сюжетна значимост, то използва свободно и умело различни изразни средства за разкриване на вложената в творбата му образна информация. За несъществените според него елементи на обекта при използването на същите изразни средства показва неумел изобразителен подход.

В изобразителната практика в детската градина деформацията се окачествява от някои педагози като недостатък, което се дължи според тях на липсата на наблюдателност у децата, на недостатъчни конкретни образни представи и познания за специфичните особености на различни обекти от действителността. Има и такива учители, които насочват децата да изобразяват точно действителните изменения на обектите, по отношение на тяхната форма и размер, вярно да предават действителното съотношение между тях и точно да отразяват локалните (реални) им цветове. Това е крайно неправилно и показва некомпетентността на тези педагози по отношение на периодизацията и особеностите в развитието на детското изобразително творчество, както и с причините, които ги обуславят.

Трябва да се прави разлика от детските учители, че при организиране и провеждане на наблюдения сред природната и социалната среда вниманието на децата е необходимо да се насочва към естетическите качества и особености на обектите и явленията, а по време на самостоятелната изобразителна дейност на подрастващите трябва да им се предоставя пълна свобода за творческа изява. Това означава децата да имат възможност да отразят своите представи, впечатления и преживявания, да проявят креативно мислене, въображение, емоционално и оценъчно отношение към изобразяваните обекти и явления. Освен това им се предоставя възможност да определят какви изразни средства, материали и техники ще използват за реализиране на своя замисъл. Педагогът трябва да отчита факта, че по-малките

деца по-често, неосъзнато, прибегват към използването на деформацията като средство за постигане на по-богата изразителност в творбите си, подчертавайки най-важния за тях образ или елемент.

В обучението по изобразителни дейности в детската градина е необходимо да се поощряват и подкрепят случаите, когато неосъзната деформация допринася за постигане на по-богата изразителност на детската рисунка, апликация или пластика. В този смисъл, с оглед на пълноценното развитие на изобразителната дейност е подходящо да се насочи вниманието на децата към тези характерни „отклонения” на натурата. От значение за тяхното осмисляне и прилагане в изобразителната дейност е необходимо да се създават условия за съпоставка на различни обекти и да се разкрият свойствените им специфични белези и характеристики.

В детското изобразително творчество степента на деформация в различните ѝ форми се определя от следните фактори:

“- неосъзнатите изменения на изображенията зависят до голяма степен от **използваната форма на работа** – рисуване, апликиране и моделиране по памет, по представа, по впечатление и преживяване, по натура, по асоциация, по въображение и др. Напълно обяснимо например при рисуването по натура, във връзка с изискването за постигане на определено сходство (съобразно възрастовите възможности на 5–10-годишните деца) с поставените модели по отношение на тяхното взаимно разположение, съотношение, форма, локален цвят и др., да се забележат относително по-незначителни деформации, отклонения от натурата. Обратното явление може да се констатира при изпълнението на изобразителни задачи, в които децата рисуват например по асоциация или въображение. Много често в техните фигурално-тематични рисунки се откроява една или друга форма на деформация, която допринася за подчертаване на индивидуалните различия при обсъждане на получените резултати;

- друг фактор, с който могат да се обяснят някои изменения в детските творби, са **качествените особености на основните психични процеси**, които протичат по различен начин в отделните възрастови периоди и напълно индивидуално при всяко дете. Към този фактор могат да се отнесат и други като характер на вниманието, степен на развита наблюдателност, интереси и заложби, равнище на изобразителна подготовка;

- в някои от случаите деформацията е свързана и с качествените особености на изобразителния материал и изискванията за **изграждане на изображенията върху плоскост или в пространството**. При работа с живописни и графични материали възможностите са големи – както за създаване на по-богати в композиционно и цветово отношение рисунки, така и за деформиране на изображенията. При апликирането и особено при моделирането възможностите в тази насока са много по-скромни. Някои изменения при изграждане на образите и обем-пластичната им форма могат да се обяснят с недостатъчни познания на децата за конструктивните особености на фигурите, с пропуски в овладяването на необходимите технически умения”[3 : 59].

В детската възраст проявите на неосъзнатата деформация на формите, пропорциите и конструктивните особености в изображенията често пъти е съчетана с други изразни средства – **детайлизация, декорация, цветови съчетания**. От една страна това може да се обясни със скромния жизнен опит на децата, най-общи и бедни образни представи и недостатъчна изобразителна подготовка. От друга страна – с желанието на децата да подчертаят оная част от изображението, която според тях е най-важна или допринася за постигане на функционалност, определено движение или състояние в образите.

При създаването на тематична фигурална композиция децата използват различни способности, за да насочат вниманието си към най-важния според тях елемент в нея. Едни от децата подчертават основната фигура, помествайки я в геометричната среда на рисувателния лист или я рисуват едро на първи план. Други деца смятат, че с помощта на детайлизация, декорация и различни комбинации от цветове (топли-студени, светли-тъмни) ще изградят сполучлив образ. Характерно за някои деца е, че подчертават композиционния център в тематичната рисунка,

като изобразяват образа по-голям от останалите, независимо дали се намира на преден, среден или заден план в композицията.

В обучението по изобразителни дейности не са редки и случаите, когато част от децата при рисуване по дадена тема уеднаквяват изображенията по размер или ги редуват ритмично по големина, променяйки по този начин съотношението между тях. Този вид деформация може да се обясни с притежаването на характерния за децата през този възрастов период – *усет за ритъм*.

Художествената деформация в детската рисунка може да се обясни и с притежаваното от децата *чувство за постигане на равновесие в асиметрично построена композиция*. Например по дадена тема, човешките фигури се изобразяват толкова големи, колкото са големи жилищните блокове и дърветата, като по този начин се постига своеобразно равновесие в рисунката, несъобразено със законите на перспективата. Подобна форма на деформация е характерна за децата, като в някои случаи човешките фигури са нарисувани дори по-високи, отколкото превишаващи ги значително по размер обекти.

В детското творчество могат да се забележат и прояви на деформация на образите по отношение на тяхната форма, големина и пропорции, което се обяснява с *асоциативния начин на изграждане* на композицията. Това е характерно за деца, които не могат предварително да определят композиционното решение на своята рисунка, не знаят какви изобразителни елементи ще включат в нея като вид, брой, големина и как ще ги разположат на рисувателния лист. Тези деца рисуват самоцелно определен образ, след което преминават по асоциативен начин към изобразяване на друг образ и т.н.

Въпреки че цветовете имат собствени характеристики като тон, чистота, наситеност, светлота, яркост и др., децата използват техните качества като изразно средство за изразяване на индивидуално и емоционално отношение към творбите си. В рисунките на децата се забелязват известни отклонения от действителните цветове на обектите, стремеж не толкова към реалистично цветово пресъздаване на околната среда. Децата променят цветовете несъзнателно, по чувство и интуиция, за разкриване на определено съдържание, за характеризиране на определена среда и отделни образи, за предаване на настроение или състояние, за изразяване на емоционално и оценъчно отношение, за подчертаване на композиционния център.

В изобразителната практика в детската градина, *цветовата деформация* се обяснява със стремежа на децата да създадат по-интересни и изразителни рисунки, да подчертаят или охарактеризират по-убедително с помощта на декоративна многоцветност и условни цветове различни образи и обстановка. Тези нелогични цветови решения, съчетани с известна деформация на формите и пропорциите, допринасят за постигане на по-голяма изразителност, искреност и неповторимост на детската рисунка.

Поради ограничените изразни средства, които притежават малките деца, те не са в състояние да предадат в рисунките идеята, която ги е вълнувала и която са искали да реализират на изобразителната плоскост. Рисунките на тези деца на пръв поглед изглеждат твърде елементарни и схематични, но при беседа с тях се отчита какви мисли и чувства са ги вълнували. Когато обясняват с думи какво са изобразили, става ясно, че рисунките им са много по-съдържателни, макар да не впечатляват особено с композиционното си решение, начин на изграждане на формата и използваните изразни средства.

Характерна особеност на детската рисунка на един етап от развитието на изобразителната дейност на детето е *„прозрачността“ на обемите*, като по този начин то отразява изобразителното си тълкувание за света. Не е ясно доколко „прозрачността“ се опира на детските представи за единство и цялост на реалните обеми, от които нищо не бива да липсва, или е резултат от стремеж да се нарушат двуизмерните граници в изображението.

Този начин на изобразяване на заобикалящата действителност от детето противоречи на твърдението, че то рисува света такъв, какъвто го вижда, отразявайки в рисунката си знанията за този свят. Тълкувайки „прозрачността“ в детската рисунка, тя може да се определи като

стрежеж от детето да се покажат всички съставни части и особености на изобразявания обект, които не зависят от конкретно фиксирана зрителна точка. По този начин детето се стреми да отрази усещането си за пространство и триизмерна форма. Например ограниченото двуизмерно пространство от контурните линии на квадрата има за детето същото смислово значение и за вътрешното съдържание на куба, следователно и за обема на къща, която то рисува. ”Прозрачността” на обемите и други удивително прости детски находки като начин на изобразяване несъмнено са резултат от търсене на възможни решения на проблемите, които възникват при необходимост да се изобразят триизмерни предмети върху двуизмерна плоскост”[2 : 67].

Към дейността на детския учител при осъществяването на изобразителните дейности могат да се предявят следните изисквания, които да стимулират естествената склонност на децата към деформация:

- да организира преднамерено (предварително) наблюдение на действителността, обръщайки внимание на естетическите особености на обектите и явленията – конструкция (части, форма, пропорции и др.), съотношение, цветове и т.н.;

- да не поставя изисквания при изобразителна дейност, които са насочени към предаване на перспективните изменения на обектите в пространството;

- да се оставят децата самостоятелно да осъществяват изобразителна дейност, съобразявайки се единствено с поставените задължителни и избираеми изисквания;

- да не се отчитат като недостатъци и грешки измененията в конструкцията, формата, размера, съотношението между изобразителните елементи и употребата на условни цветове, особено когато тази неосъзната деформация е допринесла за постигането на по-голяма изразителност;

- да уважава своеобразното, нестандартното творческо виждане на децата при осъществяване на поставените изобразително-проблемни задачи;

- да обсъжда и оценява нелогични случаи на деформация в детските творби не само въз основа на своите познания, художествени интереси и предпочитания, а също така, съобразявайки се с аргументацията на децата по повод направените от тях изменения.

Изобразителното творчество на децата от предучилищна възраст впечатлява с чистосърдечната си искреност, спонтанност и непринуденост, с наличие на фантазия, лекота и находчивост при създаване на различни образи. Познаването на психофизиологичните въздействия, които оказват на децата визуалните качества на различни обекти от действителността, има голямо значение за развитието на изобразителната дейност, а от там и възможността децата да проявят естествената си склонност към различни начини на деформиране. По този начин техните рисунки, приложения и пластики ще притежават по-голяма емоционално-изразителна сила и естетико-художествено въздействие.

References:

1. Balkanski D., (2015): *Izobrazitelnata deiynost v detskata gradina* (Fine work in kindergarten). Shumen: UI “Episkop Konstantin Preslavski”.
2. Dimchev V., (1993): *Izobrazitelno izkustvo – Metodika. Prosveta.* (Fine Arts - Methodology. Education.) Cofia.
3. Zankov O., (2005): *Metodi za prepodavane na izobrazitelno izkustvo v preduchilishtna i nachalna uchilishtna vyzrast. Prosveta,* (Methods of teaching art in preschool and primary school age. Education). Cofia.
4. Chilingirov Sv., (2017): *Testovo-problemniyat metod v obuchenieto po izobrazitelno izkustvo v nachalnoto uchilishte.*(Test problematic method in teaching art in elementary school.) Shumen: UI “Episkop Konstantin Preslavski”.

SOCIOBRAINS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC REFEREED ONLINE JOURNAL WITH IMPACT FACTOR

ISSN 2367-5721

JOURNAL HOMEPAGE: WWW.SOCIOBRAINS.COM

PUBLISHER: VESELINA ILIEVA

ISSUE 34, JUNE 2017

*Assoc. Prof. PhD Dimitar Balkanski
Department of Methods of Teaching Fine Arts
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
balkanski.d@abv.bg*

SOCIOBRAINS